

Kritika jednog tzv. Ilmihala

Grupa autora, *Ilmihal – islamski priručnik*, Put sredine, Novi Pazar, 2017, 303 str.

Danas je u svijetu općeprihvaćen koncept podjele obrazovanja na tri nivoa: osnovno, srednje i visoko. Sličan pristup imali su i klasični islamski autori, koji su svoja djela pisali za tri različita nivoa čitalaca. On je najizraženiji u fikshskoj nauci, ali je prisutan i u drugim tradicionalnim islamskim naučnim disciplinama.

Osnovna karakteristika djela koja su pisana za prvi nivo ogleda se u konciznosti, jer su, u većini slučajeva, učena napamet i u njima su izneseni osnovni propisi i temelji vjere, bez navođenja argumenata i bez rasprava. Osnovna intencija ovakvih djela jeste da se čitalac na jednostavan način upozna s propisima, usvoji ih i primijeni u svom životu. Na drugom nivou su pisana djela za osobe koje su imale osnovna znanja o vjeri. Ona su obuhvatala sadržaj iz prethodnog nivoa, s tim da su bila obogaćena primjerima, komentarima i argumentima. Zajednička karakteristika djela pisanih za ova dva nivoa jeste da su prezentirala stavove samo jedne akadske/pravne škole. Tek su se u izdanjima za treći nivo spominjala mišljenja i argumenti drugih škola i u njima su se komparirali različiti stavovi.

Primjer za prvi, bazični nivo u hanefijskom mezhebu jesu djela *El-Muhtesar* od El-Kudurija (973-1037), *Bidajetul-mubtedi* od

El-Merginanija (1135-1197), i *Nurul-idah* od Eš-Šurunbulalija (1586-1659). Zadnja dva autora napisali su i komentare za ove svoje sažetke, pa je El-Merginani napisao *El-Hidaje šerhu-l-bidaje*, a Eš-Šurunbulali je u dva različita djela komentirao svoj *Nurul-idah*. Prvi komentar je nazvao *Meraki-l-felah*, a drugi, obimniji *Imdadu-l-fettah*. Vrijedi napomenuti da je *Nuru-l-idah* poslužio kao glavni izvor Muhamedu Serdareviću (1882-1918) za pisanje *Fikbul-ibadata*. Prošle godine objavljen je njegov prijevod uz komentare na bosanski jezik, a uradio ga je mladi Jusuf Džafić. Kao što je ranije spomenuto, tek u djelima koja su pisana za treći nivo spominjala bi se i komparirala mišljenja drugih mezheba i njihovi argumenti. Primjer takvih djela kod hanefijskih autora su sljedeća: *Muhtesar Ihtilafi-l-ulema* od El-Džessasa (918-981), koji je skratio Et-Tahavijevo (853-935) zagubljeno djelo *Ihtilafu-l-ulema*, zatim *Fethu-l-kadir* od Ibn Humama (1388-1457), koje je u osnovi komentar *El-Hidaje* od El-Merginanija ili djelo *Reddu-l-muhtar ala ed-durri-l-muhtar*, poznatije kao *Hašijetu ibn Abidin* od Muhamed ibn Emina, poznatog kao Ibn Abidin (1784-1836). Također, u ovu grupu djela ubraja se i djelo *Tuhfetul-fukaha* od Es-Semer kandija (u. 1145) kao i njegov komentar *Bedai'us-sanai* od El-Kasanija (u. 1191).

Učenjaci drugih mezheba slijedili su istu metodologiju pisanja djela. Zbog skućenosti prostora, navest ćemo samo najpoznatija djela iz trećeg nivoa, u kojima su komparirani stavovi različitih mezheba. Tako, u malikijskom mezhebu imamo *Bidajetu-l-mudžtehid ve nihajetu-l-muktesid* od Ibn Rušda (1126-1198), u šafijskom mezhebu *El-Havi-l-kebir* od El-Maverdija (974-1058) i *El-Medžmu* od En-Nevevija (1233-1277); u hanbelijskom mezhebu *El-Mugni* od Ibn Kudame (1146-1223) i u zahirijskom mezhebu *El-Muhalla* od Ibn Hazma (994-1064). Ovo su samo primjeri, a u

svakom mezhebu i za svaki nivo je napisano puno više djela.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini u svom edukativnom radu slijedi spomenutu metodologiju, prilagođenu našem vremenu i uslovima. Tako u udžbenicima koje izdaje za prvi, temeljni nivo edukacije o islamu spominju se osnovni propisi, uz povremena pojašnjenja, ali bez navođenja argumenata. Ustaljena praksa je da se ti udžbenici koriste u mektebima i da se nazivaju ilmihalima.

Za drugi nivo obrazovanja, koji se odvija u stručnim obrazovnim ustanovama Islamske zajednice, a tu mislimo na medrese i prve godine islamskih fakulteta, koriste se udžbenici i djela koja sadrže propise uz argumentaciju i pojašnjenja, ali još uvijek samo u okviru jednog mezheba. Tek nakon što polaznici steknu dovoljno znanja o propisima u okviru svog mezheba, upoznaju se s mišljenjima drugih mezheba i njihovom argumentacijom. Kod nas se ta djela izučavaju na završnim godinama dodiplomskog i postdiplomskog studiju islamskih fakulteta. Na ovaj način Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini se drži tradicionalne, općeprihvaćene metode poučavanja u islamskim naukama, koja se u islamskom svijetu upotrebljava stoljećima i koja se, prema ocjeni brojnih autora, pokazala opravdanom i uspješnom.

Zanemarivanje spomenutih nivoa prilikom pisanja djela u oblasti tradicionalnih islamskih disciplina unosi konfuziju među vjernike i otvara vrata teološko-pravnim raspravama među onima koji im nisu dorasli.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je u prethodnom periodu priredila i izdala više udžbenika za prvi nivo edukacije o islamu, tj. za edukaciju u mektebima i osnovnim školama, a koje nazivamo ilmihalima. U jednom od prethodnih brojeva Preporoda raspisan je konkurs za izradu novih ilmihala prema novom nastavnom planu i programu mektepske nastave. Prethodno je usvojen novi NPP za mektepsku nastavu, a u njegovoj izradi učestvovali su muallimi i profesori islamskih nauka,

ali i psiholozi i pedagozi. Na kraju je Vijeće muftija, kao najviši organ Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini za pitanja vjere dalo svoju saglasnost na njega. Spominjanjem ovih postupaka želimo naglasiti da u Islamskoj zajednici postoje utvrđene procedure koje se moraju provesti da bi se neko djelo nazvalo ilmihalom. Nažalost, svjedoci smo da neki oлакho nazivaju svoje uratke ilmihalom. Oni, na taj način, lažno predstavljaju svoja djela i dovode muslimane u zabunu i zablude da je riječ o izdanjima i publikacijama Islamske zajednice u BiH.

Kao najsvježiji primjer možemo navesti pojavu djela nepoznatih autora, pod nazivom "Ilmihal – islamski priručnik", koje je publikovano u Novom Pazaru 2017. godine, u izdanju NVO "Put sredine". Djelo ima 303 stranice i tretira teme koje se obrađuju u ilmihalima Islamske zajednice u BiH, ali se ovdje iznose stavovi koji u većini slučajeva odstupaju od učenja koje promovise Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, a koje se temelji na maturidijskoj akaidskoj i hanefijskoj pravnoj školi.

U spomenutom djelu autori su dali sebi slobodu da, po svom nahođenju, odabiru i navode propise, bez pozivanja na bilo kakve izvore. Kod nekih pitanja navode se ajeti i hadisi i pri njihovom tumačenju slijedi se literalistički pristup.

Brojni su primjeri odstupanja od stoljećima baštinjenog učenja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, a mi ćemo, radi ilustracije, navesti samo nekoliko primjera.

- a) U poglavlju o imanskim šartima, vjerovanje u Allaha obrađuje se kroz prizmu tumačenja tevhidur-rububijje, el-uluhijje i el-esma ves-sifat, što svojom suštinskom porukom nije sporno, ali jesu novi koncepti koji nisu uobičajeni u našem tradicionalnom vjeronauku. (str. 21)
- b) U poglavlju o zekatu se detaljno obrazlaže svrha i cilj zekata, kao i kategorije korisnika zekata (str. 195-211), ali se ne

spominje ništa o načinu njegovog institucionalnog ubiranja u vremenu Poslanika, a.s., i prvih halifa, kao ni danas u okviru Islamske zajednice.

- c) I na pitanjima hadža se odstupa od ustaljene prakse u hanefijskom mezhebu, kao npr. u slučaju definiranja hadžskih farzova/ruknova. (str. 239-240)
- d) U poglavlju o namazu, također ima značajnih odstupanja, tako se npr. navodi da je dozvoljen mesh po čarapama. (str. 112, 119)
- e) Za ispravnost abdesta uvjetuje se kontinuitet u pranju organa (*muvalat*) i redosljed pri pranju (*tertib*). (str. 112)
- f) Jedenje devinog mesa kvari abdest. (str. 115)
- g) Zabranjeno je prilikom obavljanja sedžde spuštati laktove na zemlju muškarcima i ženama. (str. 143)
- h) Vrijeme jacije namaza je do polovine noći. (str. 158)
- i) Nepritrđene sunnete nije lijepo klanjati svakog dana. (str. 158)
- j) Islam je zabranio spuštanje nogavica ili odjeće ispod nožnih članaka. (str. 258)

Također, u ovoj knjizi ima paušalno navedenih mišljenja, koja, bez objašnjenja, impliciraju radikalne i naučno neutemeljene stavove, koji se graniče sa tekfirom većine muslimana u BiH, na način da se počiniocima velikog širka koji izvodi iz vjere smatraju svi oni koji učestvuju u političkom životu države:

- a) U veliki širk se ubraja i propisivanje sekularnih zakona koji su suprotni Allahovom zakonu. (str. 31)
- b) Ko ostavi sve namaze, iako zna kakav je njihov propis, takav je nevjernik, po konsenzusu ashaba. (str. 92)
- c) Grijeħ neklanjanja farza nije ništa manji od grijeha ubica, bludnika, lopova i dr. (str. 138)
- d) Odlaganje namaza van njegovog propisanog vremena, bez

šerijatskog opravdanja, spada u velike grijehе, poput ubistva, ili čak i veće. (str. 154)

- e) Posebno je obrađeno pitanje dizanja ruku u namazu i čitaocima se sugerise da je to jedini ispravan način obavljanja namaza, čime se izlazi iz konsenzusa muslimana (*idžma*) da je obavljanje namaza po bilo kojem od četiri mezheba ispravno. Tako se na kraju rasprave o ovom pitanju kaže: "Na ovom mjestu treba napomenuti da nikome nije dozvoljeno, nakon što mu sunnet postane sasvim jasan, da ostavi rad po njemu slijedeći mišljenje nekih učenjaka, a koje je oprečno vjerodostojnom sunnetu." (str. 150) I u ovom pitanju se vidi da autori tvrde kako je samo ono što su oni preferirali (terdžih) ispravno i obavezno primjenjivati. Ovo je eksplicitan primjer isključivosti.

Druga nelogičnost u zastupanju ovakvog stava vidi se u činjenici da su anonimni autori dizanje ruku tokom namaza svrstali u namaske sunnete, a definicija sunneta, kako je navedena i u samom ovom djelu, jeste da, ako se ta radnja izvršava, za to slijedi nagrada; ako se izostavi nema kazne. Međutim, gore navedeni stav implicira da onaj ko ne postupa po ovom mišljenju čini grijeh.

I pod pretpostavkom da su izneseni stavovi podudarni sa ustaljenom praksom muslimana i njihove uleme na ovim prostorima, ovo djelo se ne može nazvati ilmihalom, jer nije prošlo predviđenu proceduru. Ono također, ne može biti izvor za spoznaju propisa o islamu, jer je općepoznato da se propisi o vjeri uzimaju samo od pouzdanih osoba i iz provjerenih izvora, a ovdje su autori nepoznati i izvori se uopće ne spominju. Činjenica da se u njemu navode ajeti i hadisi nije dovoljna, jer, nažalost, živimo u vremenu kada se kur'ansko-hadiski tekstovi na najgrublji način zloupotrebljavaju i izvode iz konteksta ustaljene islamske interpretacije. Svjedoci smo

da i najveći neprijatelji islama citiraju Kur'an, a da se nasilne ekstremističke skupine pozivaju na sunnet.

I ranije je bilo izdavanja djela koja su nazivana ilmihalima, a čiji izdavač nije bila Islamska zajednica u BiH i njene institucije. Raniji, a i ovaj najnoviji slučaj, pokazuju da je sazrelo vrijeme da Islamska zajednica u BiH poduzme konkretne mjere za sprječavanje zloupotrebe islamskih termina i simbola, putem odgovarajućih pravnih mehanizama. Smatramo da postoji puno opravdanje za takav postupak, uzimajući u obzir ustavnu, zakonsku i historijsku poziciju i ulogu Islamske zajednice u našem društvu te uvažavajući propisanu proceduru pisanja i publiciranja djela u formi ilmihala.

Ovo ni u kom slučaju nije pokušaj onemogućavanja pisanja i izdavanja naučnih djela, nego poziv da se poštuju ustaljena praksa i naučni standardi. Općepoznato je da se danas ne možete pozvati i osloniti na citate djela čiji je autor nepoznat i u kojem se ne spominje literatura i izvori.

Uzimajući u obzir činjenicu da je ovo djelo publikovano bez imena autora, recenzenata, da o izdavaču nema nikakvih podataka, te da je publikovano u susjednoj zemlji koja je pokazala svoje loše namjere prema jedinstvenoj Islamskoj zajednici, sve ovo nam daje dodatne razloge za zabrinutost.

Zbog svega navedenog, naglašavamo da spomenuto djelo nije ilmihal izdat od strane Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini nego je to primjer klasične zloupotrebe ovog termina. Sadržaj spomenutog djela u velikoj mjeri odstupa od stavova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i njenog tumačenja islama i ono, kao takvo, ne može biti korišteno u nastavno-odgojnom procesu (mektebima), niti distribuirano unutar institucija i organa Islamske zajednice.

*Ahmed Purdić
Sekretar Vijeća muftija Islamske
zajednice u BiH*

Tako od Djeteta, Školarca putnika na Prvom putu izniknu insan – akademik

Enes Karić, *Boje višnje*, Tugra, Sarajevo, 2016, 416 str.

Naslovljen je kao roman, a riječ je o autobiografskom romanu akademika Enesa Karića, sa jakom asocijacijom na ime njegova zavičaja (Višnjevo) – “Boje višnje”. Izdala ga je izdavačka kuća “Tugra” iz Sarajeva 2016. godine.

U romanu je Dijete očevidac, najprije malehni, potom nešto veći i zreliji kao Školarac da bi se do kraja obimne pripovjedačke strukture, polahko ali posve sigurno pretočio u samosagorijevajućega Autora čija gorčina u samo tri retka na zadnjoj stranici epiloga poentira ono što, ili ono kako po prilici, gotovo najvećem broju insana tako i bude. Kako bude. Žal za neučinjenim. Žal za propuštenim, a tako se činjaše da je bilo nadohvat ruke.

Pred nama je široko obujmljena autentična ispovijest čovjeka koji je u bosanskohercegovačkom naučnom i vjerskom te javnomnijijskom prostoru gotovo nezaobilazan. Općepoznat i prihvaćen. Ispovijest koja je, čita li se pitomo i iskrena srca, uistinu pouka i poruka svakome ko se rodi, odrasta i dok biva odgajan pamti da bi odgajao. Ili ne pamti sve s tom nakanom, nakane zapravo ni nema, ko može maksimum štagod iz svijeta odraslih i lukavih ljudi dokazati, pokazati ili

utuviti u glavu, već djetinjstvo pamti *ejdetski*, onako izvorno sa svim otvorenim čulima, sa samim zrakom koji se udiše, sa jutrima i večerjima koja na ljudska pleća slijeću prirodnim kao neumitnim i posvećenim ritmom. Pa kad već život dobro se provuče kroz šipila trajanja, kad se većina toga desi i prođe, onda ta rana, dječija sjećanja izranjaju kao najautentičniji dio ljudskoga bića. A da to ljudsko biće pozadugo ni ne zna.

Biografiju Enesa Karića nisam poznavala. Nikako. Niti sam to ikad uzimala za bitno kod ljudi koje poznajem. Tek onoliko – Krajišnik je, Hercegovac, Travničanin... Ima i drugačijih insana, pa sve o svakome potanko znaju i razabiru, pa može biti i da ljudske biografije čvršće primaju i analiziraju, grade odnose s njima, tim ljudima, otkrivenim i rastvorenim ko u kakvoj hlornoj razblaženoj kiselini. Pa im je sve unaprijed poznato. *Biografike* jesu uistinu značajne. Nisam velim takva, te me je pripovijedanje romaneskno iz “Boja višnje” privezalo za čitalačku čaroliju nekoliko dana. Svaka stranica se otvarala sa dozom začudnosti, ili se svako poglavlje tako raskrivalo. Bilo da je započelo sa onim neobičnim uvodnim pasažom da je majčino tele (Podovka joj je nadimak i ime zadugo ako ne i zauvijek i samome piscu, makar joj je nadjenuto jedno mnogo ljepše – Sabiha) čuvano za ramazana zaglavilo za kupovinu tranzistora. Ili bolje reći, rane generacije radijskog prijemnika, *radiona* kako su ga seljani zvali, i bit će sva Bosna onovremena, i koji je plijenio pažnju. Ta naracija o radiju koji se kolektivno sluša, ošutkuje, voli i zadivljuje je gotovo *barokna sinteza* zatvorene lokalne sredine u koju prodire prvi *masovni medij* u socijalističkoj Jugoslaviji mimo štampe. I to je zgodna ilustracija šta i kako su masovni mediji prodirali u naše društvenosti, te seoske mikroćelije prebogateg i začudnog bosanskog vrludavog svijeta života. Danas nigdje tako žestoko i romantično se ne srećemo s masovnim tehničkim medijskim pomagalicama, onima koji ljudske živote prekopavaju i preoravaju znatno

jače no što se misli i razumije. Pa čak ni najmoderniji laptop ili smartfon u afričkome selu ne donosi socijalne interakcije kao *radion* u Višnjevu ranih šezdesetih godina prošloga vijeka. Naprosto i stoga što je radio širio društvenost i uključenost publike u sebe, dok novi mediji upravo čine suprotno. Pretvaraju nas u atomizirane usamljenike i nedruštvene egoiste.

Babo Emin ga čuva na najboljem mjestu u dnevnom boravku, tik uz zamotani Kur'an, dedo Hussein Austrugar ga uvažava skoro ko montemeletskog komandira iz davnih vremena ratovanja kad se kalilo njegovo muško vojničko i ratničko dostojanstvo. Pođahkad ga prenosi u radnju u kojoj radi svoje majstorije i od toga izdržava brojnu porodicu, ali sve dok se ne nabavi jedan novi njemački tip Grundiga za boljih vremena, kad ono se po Njemačkoj broj naših gastarbajtera, pa i sa podvlašičkih sela umnogostručuje. *Socijalistička narodna vlast* je faktični kolektivni glavni lik ovoga romana, jer je svaka vlast određujuća, barem dok živimo tako mislimo. Malo je onih koji će bar u zrelosti vlastita životna *iskustvenoga polja*, ili na zalasku *životnih filozofiranja* domisliti onaj sjajni stavak najboljeg istraživača Mediterana i mediteranskih kultura Broudela, da se u zemnim prirodnim i društvenim mijenama tako ne čini na prvi pogled, ali da su ta promjenjiva trajanja ili te silnice koje u bitnome određuju sudbinu i geografiju, krvotok i opstanak nekoga prostora, uvijek spori, teško uhvatljivi protoci vremena i prostora u suglasju, a da to manjina ne shvata. Što bi mi rekli – čovjek snuje ali Bog određuje! Kazivao nam je tako Braudel, a još više uz njega Muriel Edelman, više politolog i komunikolog da socijalne promjene postoje tokom povijesti u dugim epohama, uslovljene su sporim aliteracijama okoliša, demografije, načina proizvodnje. *Političke akcije* ne iniciraju društvene promjene, premda ih odražavaju i žive od uvjerenja da su upravo one njeni uzročnici. Eh, ko bi to Višnjevčanima Bošnjacima i dan danas dokazao?

Pa vjerovatno svaki od njih misli da je baš njegova lična akcija već sama po sebi čuda načinila.

Iza su centri moći i medijski moguli! I za ono vrijeme je to bila početna osnovica dvaju neodvojivih fenomena – *tehne i brzina!* Dva stupa modernog, ili danas, medijskog društva. Na neki svoj čudan način, ne dozvoljavaju da se zadubite, da osvijestite probleme svijeta, ono što ne evidentiramo kao i da ne postoji... Postaje važna *prezentacija* a ne *svijet*, jer mediji odlučuju o čemu će/neće izvještavati. *Vijesti* postaju katalizatori političke podrške, sfera ideološkog, a *politika je spektakl*, jedan za drugim iščezavaju... spektakli... Onomad je to rat Amerike i Vijetnama pa svrstavanja uz ove ili one, a ponajprije uz slabije, jer neka-ko ne ide da težački duh pristaje uz pomodne i povlaštene, makar da su najjači. Vijesti političke nas dodatno čine bespomoćnima. Makar je u Višnjevu nalikovalo na ispomoć, na uključenost u nešto važno, golemo i svjetsko. I onomad i danas, za glavni cilj je ako ne postignut, a ono je donio rezultat – etabliranje očekivanih, *istih ideologija*. Socijalistička ideologija još zadugo nije trebala da se brine. Sve joj je išlo na ruku.

Jer i otužna akcija za pečačenje vanjskih zahoda po selima, sprečavanje nazadnog muslimanskog naroda da vodom čisti sve dijelove svoga tijela pa i one najskrivenije dijelove, prošla je bezuspješno. Ko bi insana naviklog na vodu i pranje vratio papiru, *duparu*, kad je zgodan bio i za poneku savijenu duhan-cigaru bolje od izrezanog "Oslobođenja", a za pozadinu nimalo. Posebno zanimljiva naracija koja se protkiva ovim obimnim romanom na većini od 414 stranica je lik lokalnog evlije Imšira Vehbića, kojeg Dječak i Školarac pa i Autor sreće svako malo. Čudan tip, pustinjak, neuhvatljiv, djelatan i hrabar. Sa posebnom zadaćom, vazifom da obilazi sela i zaseoke te da pripomaže gdje god zapne, u bolesti, pri neimaštini, pri smrti, oko dogovora... I on vidi da na udaljenim i uprema-se Selišćima, gdje samo jedna kuća se bjelasa, možda traje jedan drugi čišći,

sveti, usamljeni i dobro bogobožni svijet evlijanskog koda. Ali on stalno izmiče ovim dunjalučarima i praktičarima Višnjevčanima. Oni su zemni, dunjalučki, one vole život, jelo, pilo, pare, nagrade, uspjehe, prevare, kenčijaluk, oni su možebit i iz Banja Luke protjerani za osmanskoga vaktu i sami su zaželjeli da ih se protjera i raseli u Izrael ako im se neće pomoći iz Travnika onoliko koliko bi željeli. Spremni na socijalni bunt, na akciju i prema Travniku i Gučoj Gori, ali i prema Sarajevu, i samome Rati Dugonjiću, koji hoće svakom pomoći pa i seljaku s Vlašića i njegovoj stoci kojoj smanjuju ispaše... Oni dakle ne bendaju neki drugi duhovniji svijet, neke pute koje s Evlijom Imširovom mogu dosegnuti, čak i njega oni rastvaraju na interesčiju što je radi manje borbe naučio zazivati na talkin u ona davna vremena koja blagosilja djed Husein Austrugar. Dječaku, tj. Školarcu se jednoga dana privida, prikazuje mu se, na putu s majkom ka Selišćima, i obraća mu se, i daje mu ko biva napatke, ali mu čak ni mati rođena neće povjerovati. Pa nisam autor. Preteška su to bremena za racionalni um. "Višnjivo se skroz odmetnulo, neće ti ono zikira. A na Selišćima se još nisu pokvarili, zato ja kod njih šutim i prije i poslije zikira. Užežemo sviću, metnemo je nasrid sobe, gledamo u plamen povija se u tišini, leluja od daha i naših prsa, vidimo plamen i šutimo... u mraku je lakše dozivati Ga, a i strašnije, ljudi lakše poviruju u Boga kad ih je strah, kad dršću, kad se nebesa smrknu..." (311.)

Ova osebujna ideja i njena interpretacija da dok liju kiše niz Raskršćanske staze Biljanskoga kanjona a evlija suh, dok pjenuša rijeka Bila on miran i izdržljiv neosjetno je prelazi ko da dlaku iz masla vadi, sa zelenom derviškom kapom kojoj ne treba kišobrana, kao da zaziva sličnu mudrost, da svako ima pravo makar na jedan kišobran kako to zlatorječno kazuje F. I. Dostojevski u sjajnom romanu "Bjesovi", definirajući ovo što mi današnji usko, preusko, definiramo krupnim kapital-riječima "ljudska prava". Eh, koja li su, kolika li su veličanstvena

duhovna prava, evlijanska, ona koja izmiču racionalnome umu?

Ostalo je premalo zora, izmiče ova nam ponajljepša poj-pjesma unutarne duhovnosti ovdašnje, a iza nje ko iza hazreti Hidra “ekologa” i “bioetika” ostaje “zeleno cviče, Bože ja lipa cviča”... a mi današnji ništa da uvarišemo... oči nam otrnule od pohlepe i zavisti, od materijalizma i egoizma pa više ne umiju cvijeće i zelene staze djetinje ugledati, zagledati, pogledati... Možda je ovo, čak i ako odmaštani susret, upravo onaj susret koji obično doživimo jedanput u životu, u doba svoje čistote i nenažanosti, pa to smetnemo s uma, a on nas ipak tako snažno određuje da ni kad ga ispišemo na hartiju ne dozovemo se. Ostanemo prikraćeni za slast i beskrajnu nautazivu ljubav koji ovakvi trenuci kao zlatne žice, zlatne unutarne niti, jer zlata ima u svakom insanu kao i drugih elemenata sa Mendeljejevog sistema hemijskih elemenata u izobilju, ta zemljani

smo kao i sve zemljino, prah iz praha, prah za prah. Tako da je i ona kreativna žaoka autorska, bogzna, ako ne na ovoj stazi i puteljku Višnjeva zabodena u dušu pisca koji ne prestaje raditi i pisati, oslušivati i nadahnjivati mnogo prije... Ili, možda sve to pečačenje bijaše nekoć u Ezelu, u onom predživotu kad smo dočekali da melek dođe u utrobu majke i u 120 danu od one četiri predodređene stvari ih upiše budućem insanu: prva je da li je taj Allahov rob od sretnika ili nesretnika, jer šta se desilo kad smo u *alemi ervahu* kao duše upitani jesam li ja vas Gospodar? – to mi ne znamo, a sve su tad odgovorile jesi, ali šta se desilo poslije, to mi ne znamo. Allah je dušu stavio u srce, srce stavio u tijelo, a tijelo je na dunjaluku. Pošto srce u sebi ima dušu, ono na taj način ima otvoren prolaz ka gajbu, i dok god je u takvom stanju njega podsjećaju ove riječi: – Nisam li ja vaš Gospodar? – osvježavaju mu to davno pamćenje na povratak.

Ne dao Bog ovih stanja da nam se *srca zapečate*. Možda jedan prikaz i jedno čitanje ovoga romana nema pravo kazati ovo što će se ipak desiti na samome kraju, pa neka mi bude oprošteno – možda *ezelska priča* ima tek smisla sa iskrenim kajanjem koje svakome pripada, nikada ne živimo onako kako je najbolje za nas, vada nešto smaknemo i promaknemo i, kako kaže Selimović da je čovjek proklet i žali za svim putevima kojima nije išao, a ko zna šta bi ga i na njima čekalo, pa da epilog ovoga autobiografskoga romana postane njegov zavjet i hitna zadaća – da Školarac *izuči talkine* svojim roditeljima i svakako ih na *bedelski hadž opremi*, barem je to dopušteno, moguće i za očekivati. Tek će tad ovaj iznimno zanimljivi roman dobiti svoju punu opremu. Skinut će sa sebe koprenu *dunjalučke paučine*, koju sam priznaje. A u ovakvim djelima, autor i djelo su posve neodvojivi.

Fabira Fejzić-Čengić